

Radyasyon ve Tipleri

RADYASYON

İYONLAŞTIRICI RADYASYON

PARÇACIK TİPİ

Hızlı elektronlar
Alfa parçacıkları
Beta parçacıkları

Dolaylı iyonlaştırıcı
Nötron parçacıkları

DALGA TİPİ

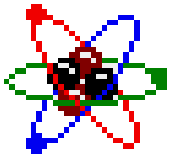
X-Işınları
Gama ışınları

İYONLAŞTIRICI OLMAYAN RADYASYON

DALGA TİPİ

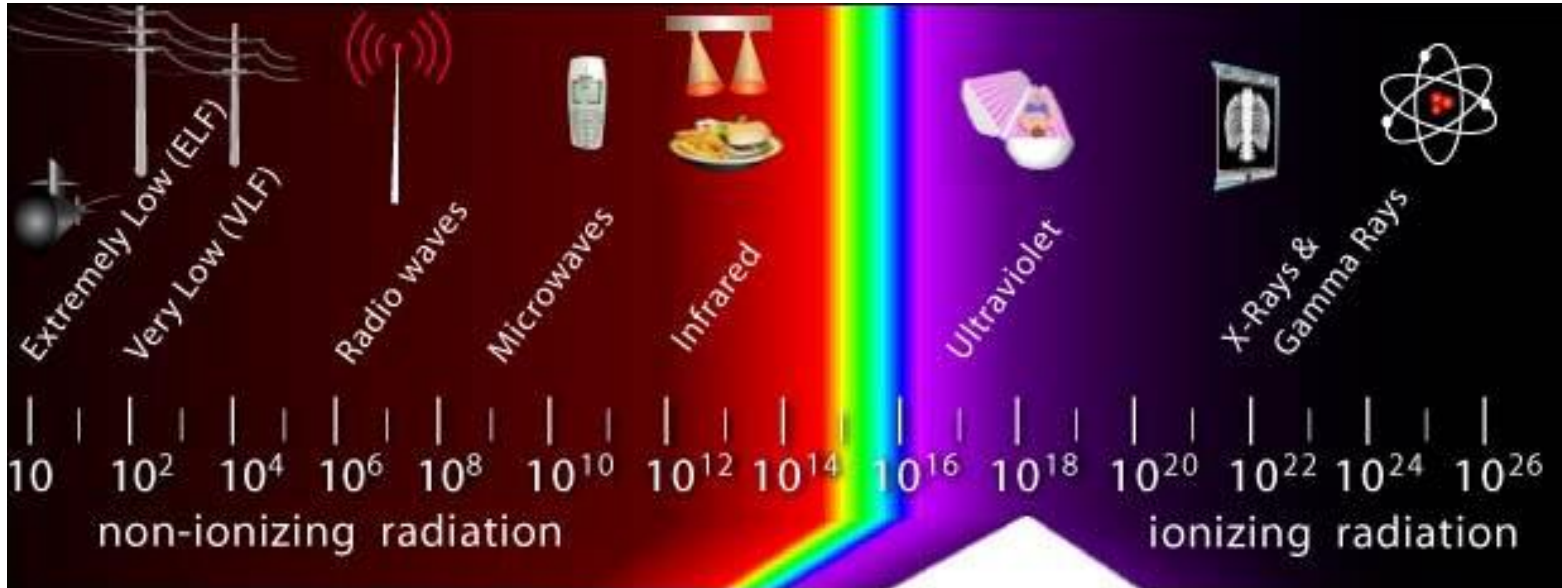
Radio dalgaları
Mikrodalgalar
Kızılötesi ışık
Morötesi ışık
Görülebilir ışık

Radyasyon Tipleri

Elektromanyetik spektrumdaki ışınlar sahip oldukları enerjiye göre iki gruba ayrılır

1. **İyonlaştırıcı Radyasyon:** Parçacık (alfa ve beta radyasyon) veya elektromanyetik dalgalar (X ve γ ışınları)
2. **İyonlaştırıcı Olmayan Radyasyon:** Ortama iyonlaştırıcı etki yapmayan mor ötesi ışınlar, görünür ışık ve kızılötesi (IR) ışınlar ile mikro dalgalar ve radyo frekansı (RF)

1. İyonlaştırıcı Radyasyon

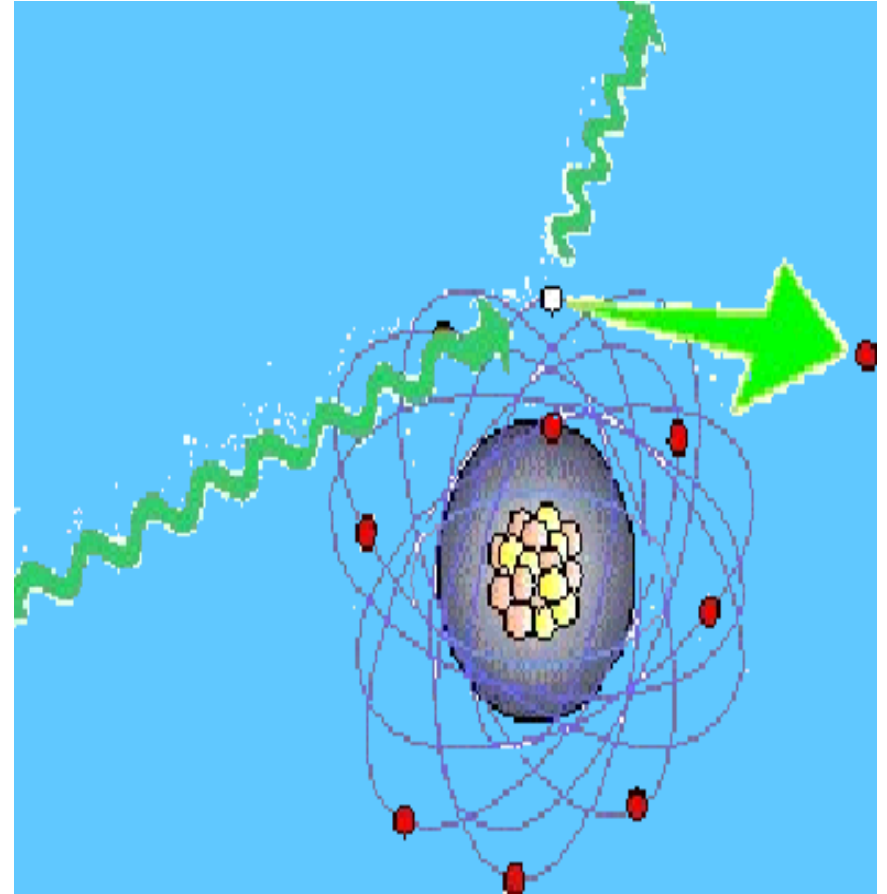
- İyonlaştırıcı radyasyon, çarptığı maddede yüklü parçacıklar (iyonlar) oluşturabilen radyasyon
  - İyonizasyon olayı herhangi bir maddede meydana gelebileceği gibi insanlar dahil tüm canlılarda da oluşabilir
  - Önlem alınmadığı takdirde tüm canlılar için zararlı olabilecek radyasyon tipidir

EK-1: İyonizasyon

Kararlı durumdaki atomun e^- larından biri koparıldığında, protonların sayısı elektronlardan fazla olacağından atom bir elektrik yükü kazanacaktır

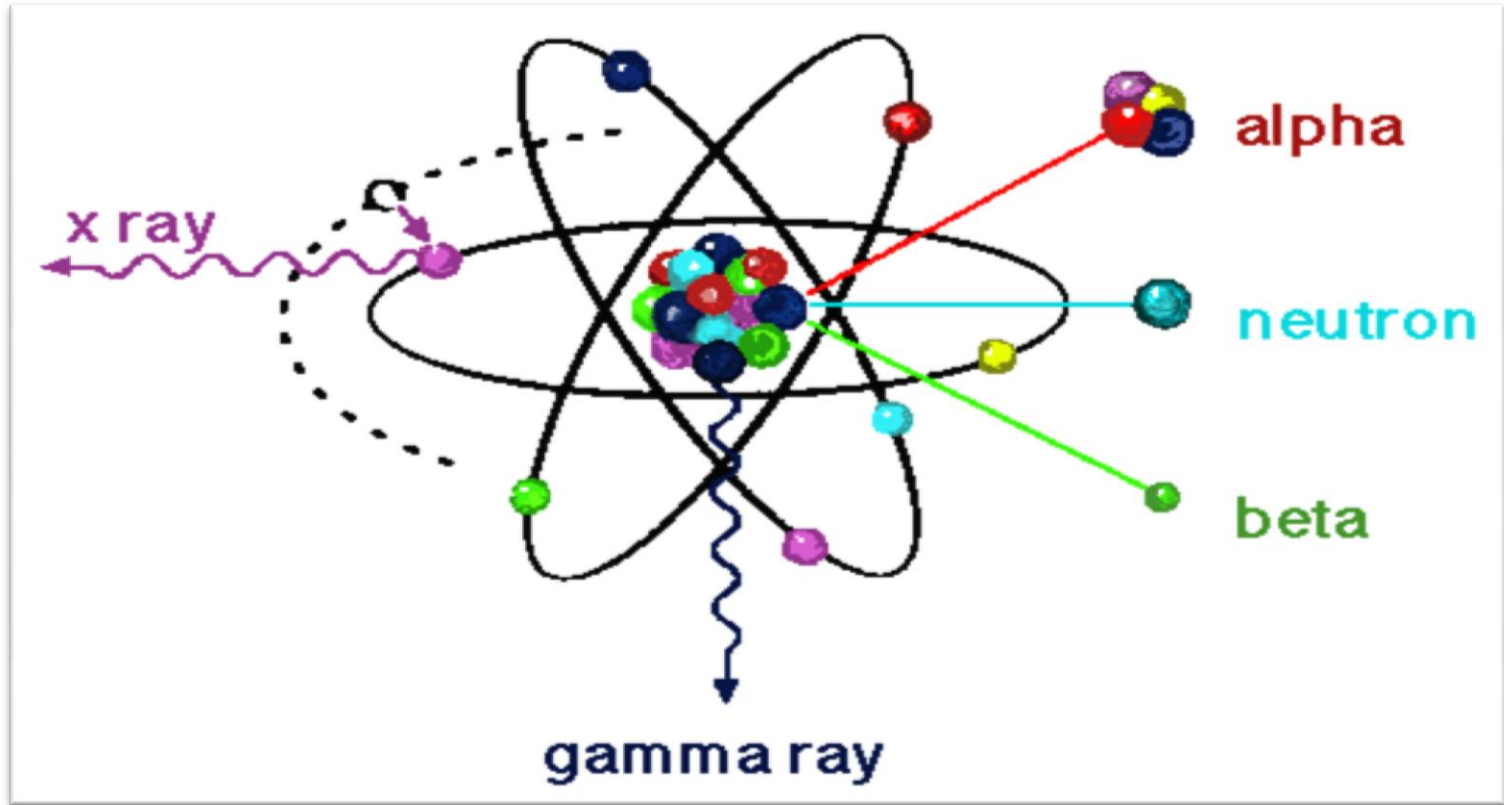
Bu şekilde bir elektronun atomdan ayrılmasından sonra geriye kalan atoma "iyon" adı verilir

İyonların meydana geliş olayına da "iyonizasyon" denir

İyonlaştırıcı Radyasyon-2

Elektron kopması ile çevre atomlara enerji aktarılır

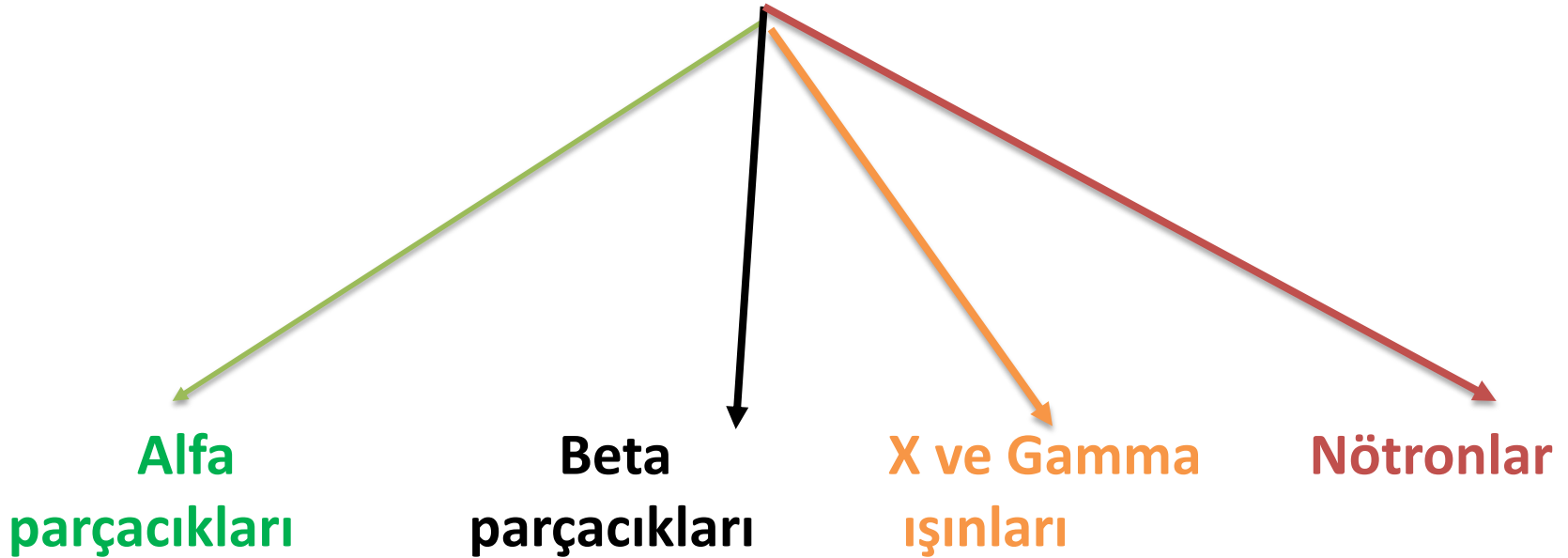
İyonlaştırıcı Radyasyon-3

İyonize radyasyon olarak;

- Alfa α parçacıkları
- Beta β parçacıkları
- Nötron parçacıkları
- X ve γ -Işınları

X-Işınları dışındaki radyasyonlar, atom çekirdeğinden çıkmakta ve bundan dolayı bunlara **nükleer radyasyonlar** da denilmektedir

Radyoaktif Bozunma ile Salınan Radyasyonlar

Parçacık Radyasyonu

- Belli bir kütle ve enerjiye sahip çok hızlı hareket eden minik parçacıkları ifade eder
  - Bunlar hızla giden mermilere benzerler, ancak gözle görölemeyecek kadar küçüktürler

1. Alfa (α) parçacıkları

- ${}^4_2\text{He} = {}^4_2\alpha$
- Çok küçük bir madde kalınlığı, örneğin bir kağıt parçası ile durdurulabilir
- Elektrik yükleri büyük olduğundan, geçtikleri bölgelerde yoğun bir iyonlaşma oluştururlar. Bu yüzden, enerjilerini çabucak kaybederler
- Erişme uzaklıkları kısadır
- Dış radyasyon tehlikeleri yoktur

2.Beta (β) Parçacıkları

- Pozitif veya negatif yüklü elektronlardır
  - Çekirdekteki enerji proton fazlalığından kaynaklanıyorsa, + yüklü betalar (Pozitron) yayılır
  - Çekirdekteki enerji nötron fazlalığından kaynaklanıyorsa, - yüklü betalar (Negatron) yayılır

3. Nötronlar

- Kütleleri yaklaşık olarak p' nun kütlesine eşit ve elektrik yükleri olmayan parçacıklardır
  - Radyoaktif bozulma olayı sonucu oluşmazlar
  - Bir nükleer reaktörün içindeki atomların parçalanması gibi nükleer reaksiyonlar sonucu elde edilirler
  - Güneşte oluşan nükleer patlamalarla uzaya yayılabilir ve dünyamıza ulaşırlar
  - Bu ışımanın partiküllerinin girginliği çok fazladır

Dalga Tipi Radyasyon-1

- Belli bir enerjiye sahip ancak kütleli radyasyon çeşidi
  - Titreşim yaparak ilerleyen elektrik ve manyetik enerji dalgaları gibi
- Bütün dalga tipi radyasyonlar ışık hızıyla (3×10^8 m/s) hareket eder
- Görünür ışık, dalga tipi radyasyonun bir çeşidi

Dalga Tipi Radyasyon-2

X ve gamma ışınları dalga şeklinde olup, çok giricidirler

Gamma ışınları, X ışınlarından daha yüksek enerjiye sahiptirler

- Radyasyonun enerjisi arttıkça ışık rengi mor renk ötesine gider ve morötesi olarak adlandırılır
  - Morötesi ışığı göremez veya hissedemeyiz, ancak ortamda mevcuttur
  - Eğer şiddeti büyükse, ciltte bırakacağı güneş yanığına benzer yanık izleri ile varlığı hissedilir

Radyasyon terimleri ve özel birimler ile SI birimleri arasındaki ilişki

Aktivite

- özel birimi **Curie (Ci)** ; 3.7×10^{10} parçalanma / s
- SI birimi **Becquerel (Bq)**; 1 parçalanma/ s

$$1 \text{ Ci} = 3.7 \times 10^{10} \text{ Bq}$$

$$1 \text{ Ci} = 37 \text{ GBq}$$

- **Curie:** Saniyede 3.7×10^{10} parçalanma veya bozunma gösteren maddenin aktivitesidir
- **Bequerel:** Saniyede 1 parçalanma yapan çekirdeğin aktivitesidir

Radyasyon terimleri ve özel birimler ile SI birimleri arasındaki ilişki

İşinlanma dozu

Özel birim **Röntgen (R)** ; normal hava şartlarında (0°C ve 760 mm Hg basıncı) havanın 1kg'ında 2.58×10^{-4} C luk elektrik yükü değerinde (+) ve (-) iyonlar oluşturan X veya γ radyasyonu miktarıdır

SI birim **Coulomb / kilogram (C/kg)** ; normal hava şartlarında havanın 1 kg'ında 1 C'luk elektrik yükü değerinde (+) ve (-) iyonlar oluşturan X veya γ radyasyonu miktarıdır

$$1 \text{ C/kg} = 3876 \text{ R} = 3.88 \times 10^3 \text{ R}$$

$$1 \text{ R} = 2.58 \times 10^{-4} \text{ C / kg}$$

Radyasyon terimleri ve özel birimler ile SI birimleri arasındaki ilişki

Soğurulmuş doz

Birim kütle başına depolanan enerjinin ölçüsüdür

Özel birim **Radiation doz (rad)**; ışınlanan maddenin 1 kg'ında 10^{-2} J'lük enerji soğurulması meydana getiren herhangi bir radyasyon miktarıdır

SI birim **Gray (Gy)** ; ışınlanan maddenin 1 kg'ında 1 J' lük enerji soğurulması meydana getiren herhangi bir radyasyon miktarıdır

$$1\text{Gy} = 100\text{rad} \quad 1\text{rad} = 0.01 \text{ Gy}$$

Eşdeğer doz

- Vücutta toplanan enerjinin ifadesidir
- Düşük doz düzeylerinde radyasyonun tipine ve enerjisine göre biyolojik hasarlarını da içeren bir kavramdır
- Birimi; **Sievert (Sv) = 1 Joule/kg**
- Radyasyon korunmasında kullanılan bir birimdir

Radyasyon terimleri ile SI birimleri arasındaki ilişki

Eşdeğer doz

Özel birim **Röntgen equivalent man (rem)**; 1 Röntgenlik X veya γ ışını ile aynı biyolojik etkiyi oluşturan herhangi bir radyasyon miktarıdır

SI birim **Sievert (Sv)** ; 1 Gy' lik X ve γ ışını ile aynı biyolojik etkiyi meydana getiren herhangi bir radyasyon miktarıdır

$$1\text{Sv}=100\text{ rem}= 1\text{ J/kg}$$

$$1\text{rem}=0.01\text{Sv}$$

Etkin doz

- Doku veya organların aldığı dozun tüm vücut için yüklediği riski ifade etmek için kullanılan bir kavramdır
- Birimi **Sievert Sv**

Miktar (quantity)	Özel Birim	SI birim
Işınlanma dozu	Roentgen (R)	Coulomb/kg
Soğrulmuş doz	Rad	Gray (Gy)
Eşdeğer doz	Rem	Sievert (Sv)
Radyoaktivite	Curie (Ci)	Becquerel (Bq)

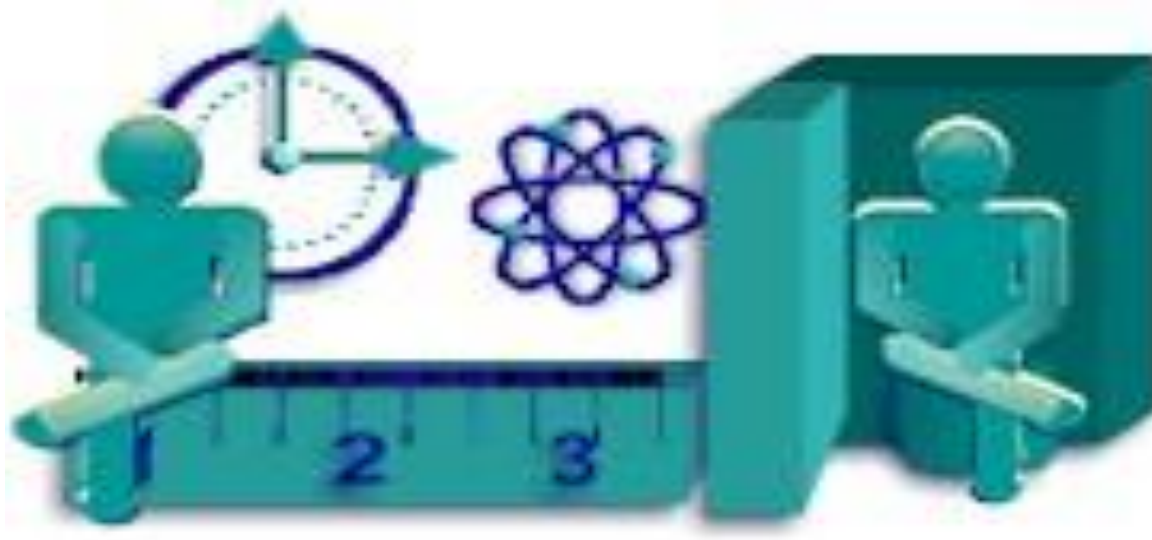
TERİM	BİRİM		DÖNÜŞÜM
	Özel birim	SI birim	
Aktivite	Curie Ci	Becqueler Bq	1Ci= 3.7x10 ¹⁰ Bq 1Ci= 3.7 GBq
Işınlama dozu	Roentgen R	Coulomb/kilogram C/kg	1 C/kg= 3876 R 1 R= 2.58x10 ⁻⁴ C/kg
Soğrulmuş doz	Radiation Absorbed Dose rad	Gray Gy	1 Gy= 100 rad 1 rad= 0.01 Gy
Doz eşdeğeri	Roentgen equivalent man rem	Sievert Sv	1 Sv = 100 rem

RADYASYONDAN KORUNMA

Radyasyon hayatımızın vazgeçilmez bir parçası !

- dış uzaydan gelen kozmik ışınlar
- vücudumuzda bulunan radyoaktif elementler
- yaşadığımız evlerin yapı malzemelerinin içerdiği doğal uranyum ve toryumun parçalanmasıyla ortaya çıkan radyoaktif radon ve toron gazları
- tarlalarda kullandığımız fosfor içeren suni gübreler
- yiyecek ve içeceklerimizdeki radyoizotoplar
- evlerimizde ısınmak için kullandığımız fosil yakıtlar
- hastalıklarımızın teşhis ve tedavisinde kullanılan radyasyon üreten ve radyoaktif madde içeren cihazlar
- nükleer bomba denemeleri ve nükleer tesisler nedeniyle

Radyasyondan korunmada dikkat edilmesi gereken parametreler

Süre

Mesafe

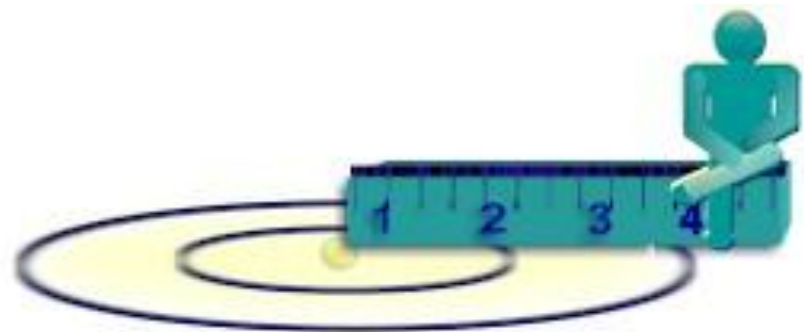
**Zırhlama/
Engel**

Radyasyondan korunmanın temel yöntemleri- Zaman

- Radyasyona maruz kalan kişinin kaynakla karşı karşıya kaldığı süredir
  - Bu süre içinde maruz kalınan ışınlam şiddeti genel olarak saatte miliröntgen ile ifade edilir

Radyasyondan korunmanın temel yöntemleri- Mesafe

- Radyasyon şiddeti uzaklığın karesi ile T.O olarak azalmaktadır
  - Örneğin aynı kaynaktan 4 m uzakta olan bir kişi, 2 m uzakta olandan 1/4 kadar şiddette radyasyona maruz kalmaktadır
  - $I_1 \cdot d_1^2 = I_2 \cdot d_2^2$

Radyasyondan korunmanın temel yöntemleri- Zırhlama

Kurşun, beton ve su radyasyona karşı oldukça iyi korunmayı ve şiddette azalmayı sağlamaktadır

Bu nedenle radyasyonla yapılan uygulama ve çalışmalarda bu engeller kullanılmaktadır

Radyasyon şiddetindeki azalma exponansiyeldir

$$I_2 = I_1 \cdot e^{-\mu x}$$

μ : lineer soğurma katsayısı,

x : kalınlık

α Radyasyonu

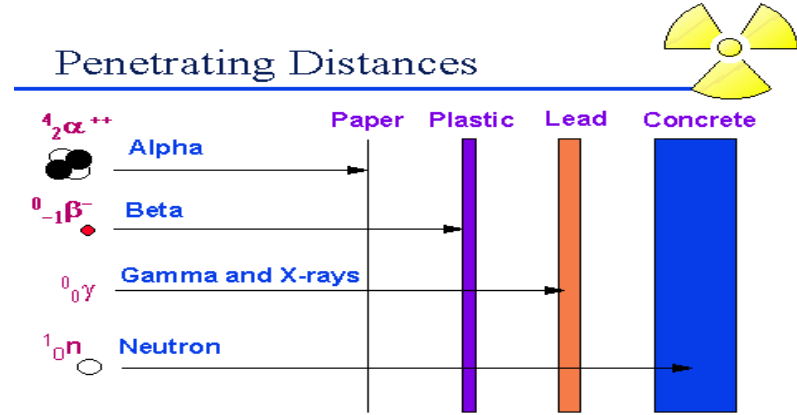
havada yalnız 2.5-5.0 cm dokuda
ise birkaç mikron ilerleyebilir,
Derinin üst tabakasına geçemez,
Bir kağıtla siper almak
mümkündür,
En büyük tehlike almayı solumak ve
sindirmekle olur

β Radyasyonu

Cilde girer ama önemli organlara değil,
Kalın elbise veya alüminyumla ile
korunabilir

γ Radyasyonu

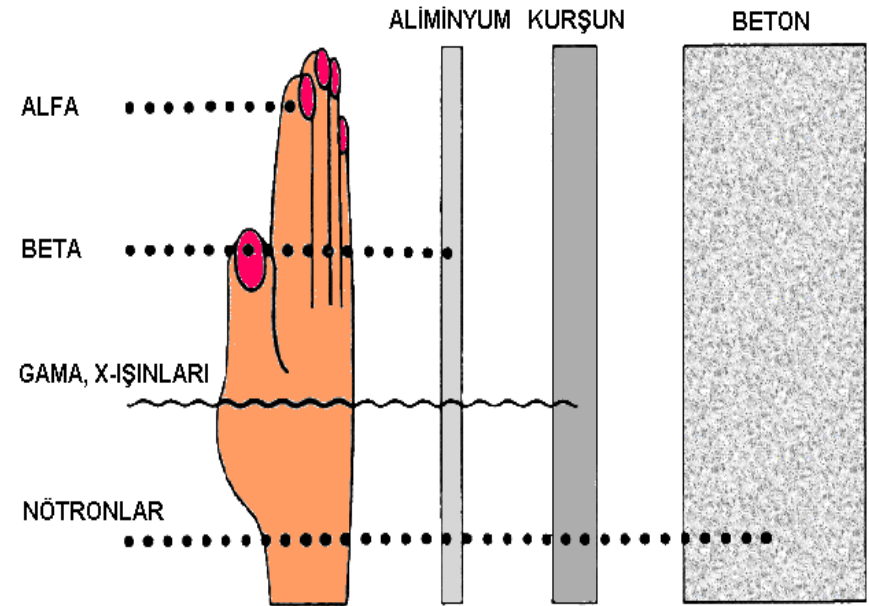
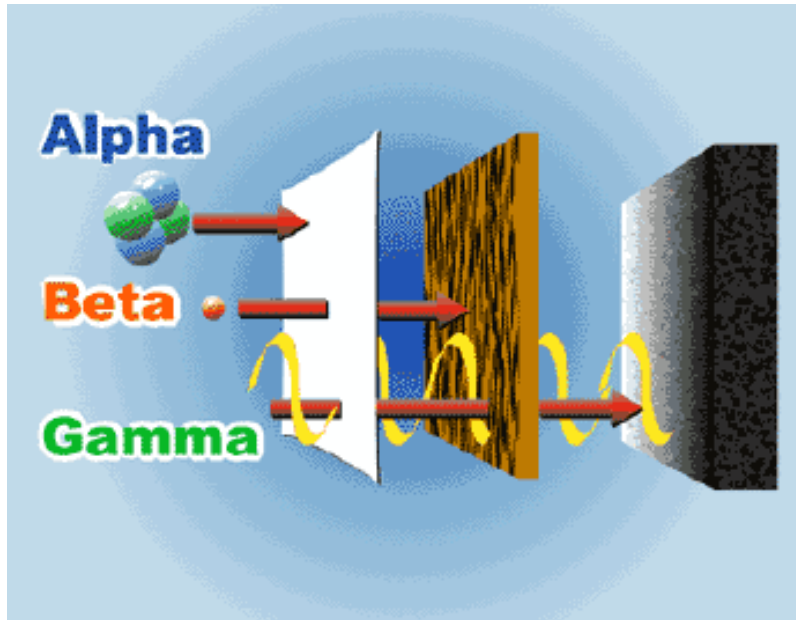
Yüksek enerjili ışınlardır,
Dokunun derinliğine nüfuz ederler,
Radyasyon hastalığının baş nedeni,
Radyoaktif çürümeyle üretilir

Nötron Radyasyonu

Dokuları temasla zedeler,
Nükleer fizyon sonucu (reaktör, silah)
Çok fazla içe işler ve özel siper gerektirir

Radyasyon Çeşitlerine Göre Zırhlama

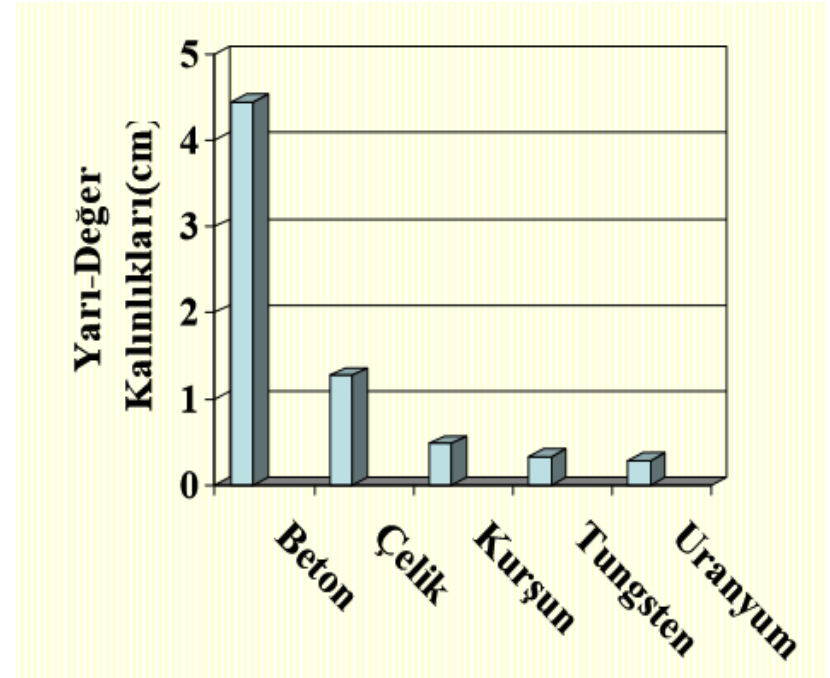
α : İnce bir kağıt tabakası veya cildimiz tarafından soğurulur

β : İnce bir metal tabakası tarafından

γ : Giricilik özelliği daha fazla olup kurşun ve beton gibi yoğun malzemelerde

n : Parafin, beton, su gibi hidrojen zengin ortamlarda soğurulur

- Bir radyasyon kaynağından maruz kalınabilecek belli bir miktardaki radyasyon dozunu yarıya indirebilmek için gerekli zırh malzeme kalınlıkları

Radyasyonun Etkileri

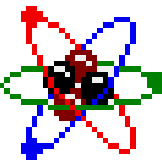
Stokastik Etki

Non stokastik Etki

Stokastik ve Stokastik Olmayan Etkiler

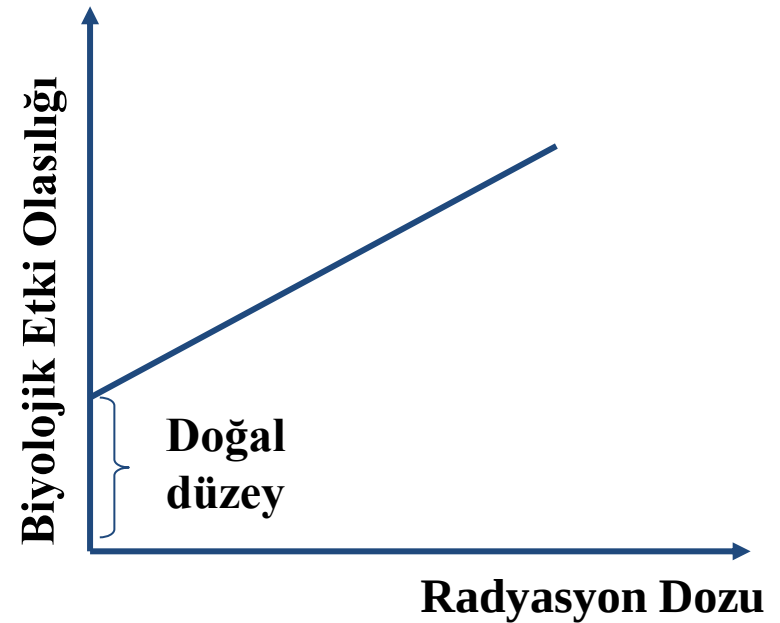
- Herhangi bir eşik dozuna bağlı olmadan ortaya çıkabilen radyasyon etkisi **stokastik** etkidir
- Meydana geliş olasılığı, belirli bir radyasyon dozunun aşılmasını gerektiren **stokastik olmayan** etkidir

Stokastik Etkiler

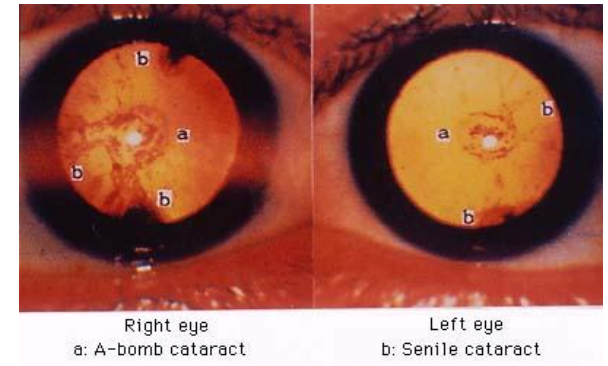
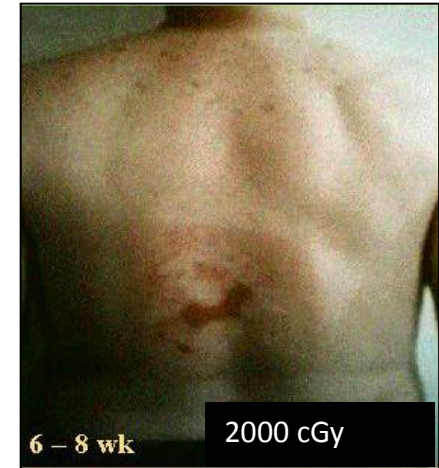
Değişken, rastlantısal

- İstatistiksel bir yol izler
- Eşik değer yok
- Doz artışına bağlı artar
- Bulguların şiddeti radyasyon dozu ile bire bir ilişkili değildir
  - Kanser

Deterministik Etkiler (non-stokastik)

- Belli bir eşik dozu var
- Eşik dozundan yüksek dozlarda ortaya çıkar
- Doz ile bireysel etkiler arasında ilişki vardır
  - Katarakt, deride eritem

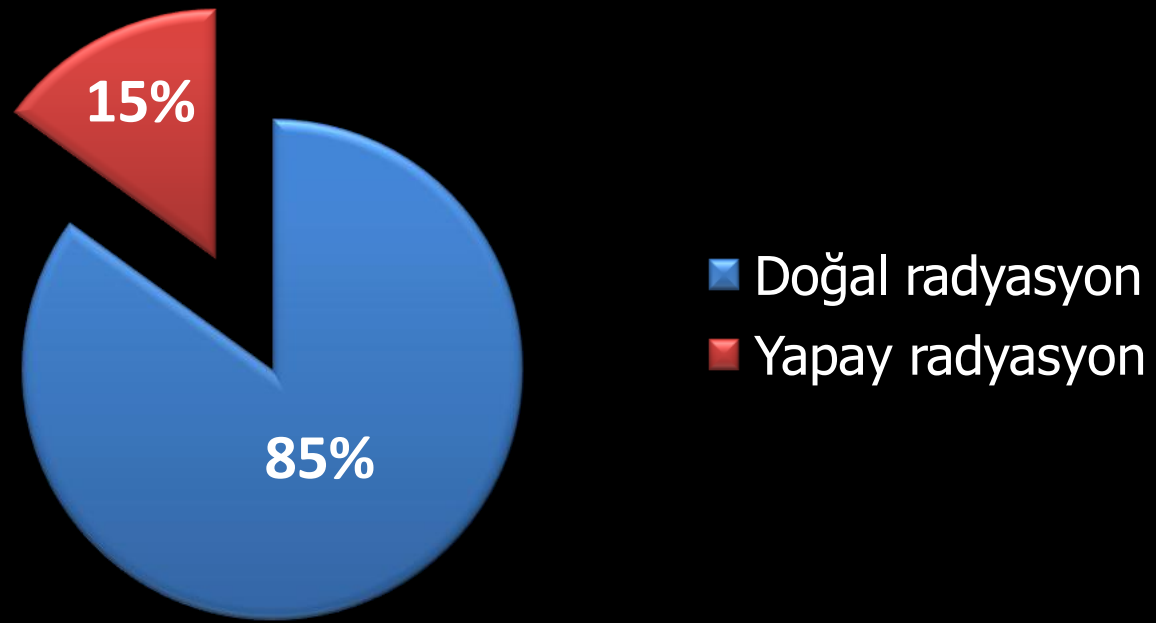

- Dünya Geneline Doğal Radyasyon kaynakları nedeniyle alınan yıllık etkin doz **2.4 mSv**
- Bir akciğer filminden alınan doz **0.02 mSv**
- Bilgisayarlı tomografi ile akciğer tetkikinden alınan doz **8 mSv**
- Tıp alanında çalışan radyasyon görevlilerinin aldıkları dozun yıllık ortalaması **1 - 5 mSv** civarında
- Çernobil nedeniyle Türk Halkının aldığı kişisel doz ortalaması **0.5 mSv**

Işınlama(rem)	Sağlığımıza etkisi	Süre
5 -10	Kanda kimyasal değişim	saatlerce
50	Mide bulantısı	"
55	Bitkinlik	"
70	Kusma	"
75	Saç dökülmesi	2-3 hafta
90	Diare	"
100	Kanamalar	"
400	Ölümcül doz (ÖLÜM)	2 ay içinde
1000	Bağırsak çeperinde hasar	
	İç kanamalar	
	ÖLÜM	1- 2 haftada
2000	MSS nin hasarlanması	Dakikalar
	Bilinç kaybı	İçinde
	ÖLÜM	Ölüm

Radyasyon Çeşitleri

Radyasyon Çeşiti

Doğal Radyasyon Kaynakları

Toprakta

- Toryum
- Uranyum
- Potasyum
- Radyum
- Radon

İnsan Vücudunda

- Potasyum-40 (4400 Bq)
- Radyum
- Karbon-14
- Tiryum
- Polonyum

Doğal radyasyonun bir kısmını
uzaydan gelen **kozmik ışınlar**
oluşturur

Bu ışınların büyük bir kısmı
dünya atmosferinden geçmeye
çalışırken tutulurlar

Sadece küçük bir miktarı
yerküreye ulaşır

Kutup yakınlarına ekvatora oranla daha fazla kozmik ışın gelir

Bu ışınlar atmosfere nüfuz ettiklerinde karmaşık reaksiyonlara uğrarlar ve atmosfer tarafından azar azar tutulurlar

Bu nedenle yükseklik azaldıkça doz miktarı da azalır

Kutuplardaki Auroralar

Kutuplardaki Auroralar

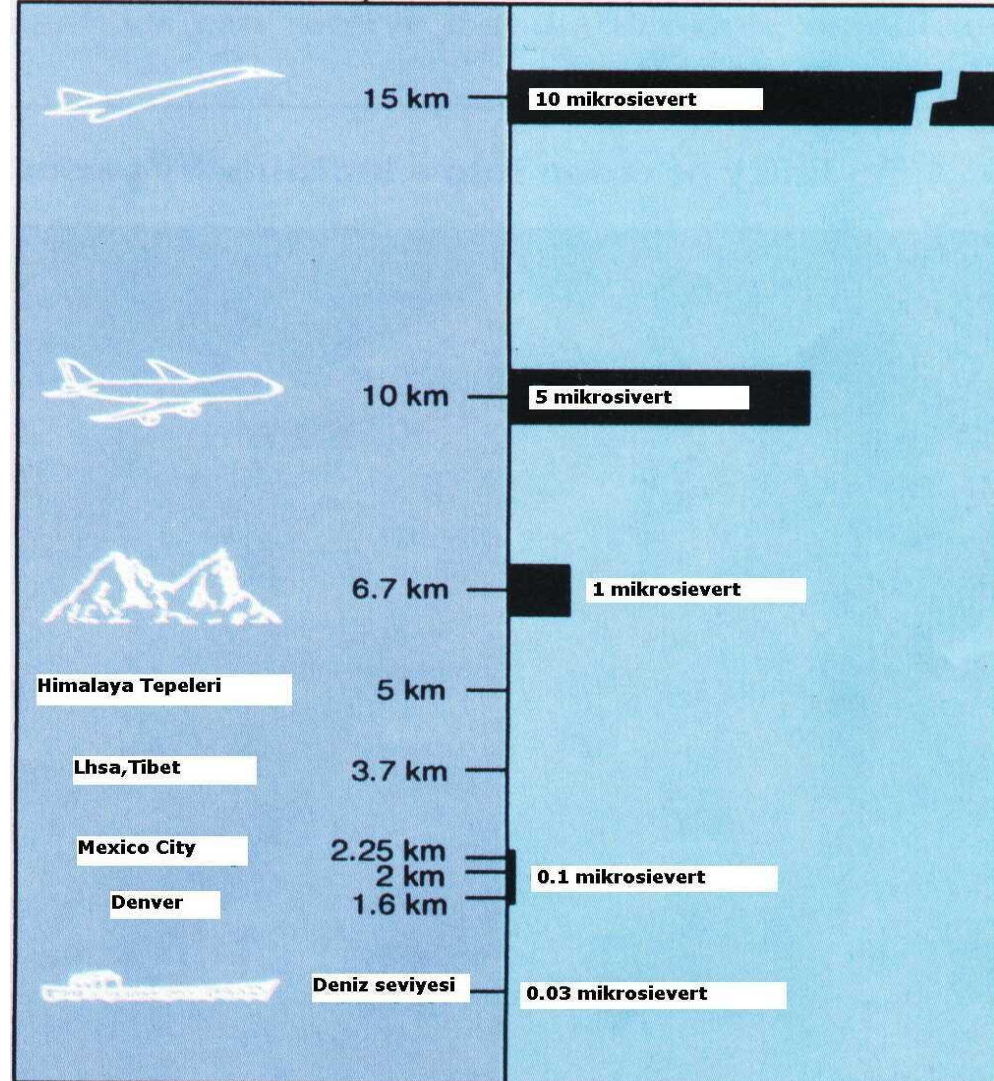

İnsanların büyük çoğunluğu yüksekliği az olan bölgelerde yaşadıkları için, kozmik radyasyon nedeni ile maruz kaldıkları dozlarda fazla farklılık gözlenmez

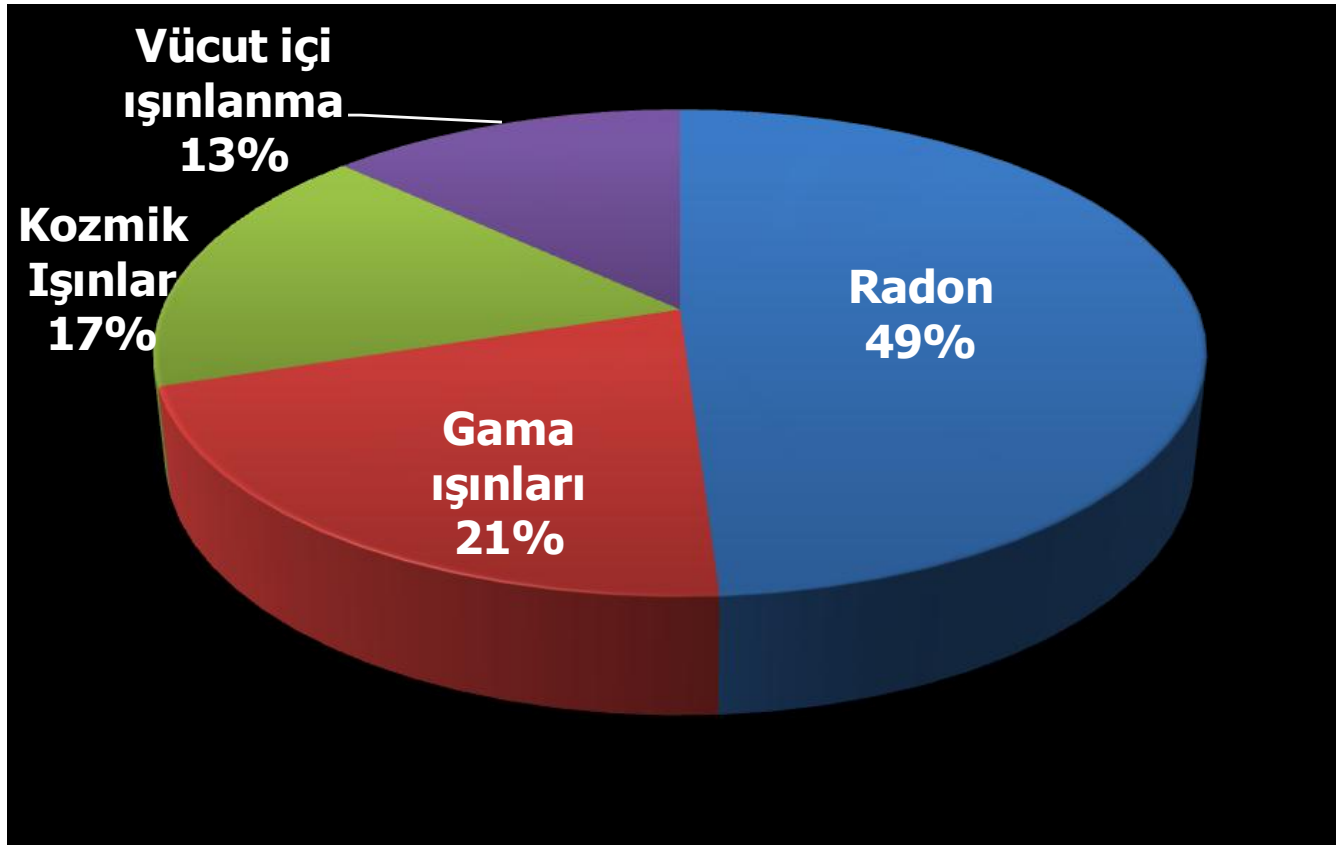
Bir dağın tepesinde veya havada yol alan bir uçakta bulunan bir kişi, deniz seviyesinde bulunan bir kişiden çok daha fazla kozmik ışına maruz kalır

Kozmik ışıklardan 1 saatte alınan radyasyon dozunun yüksekliğe göre değişimi

Yaşantımızda,
kozmetik ışıklar
nedeniyle maruz
kaldığımız
ortalama
radyasyon dozu
0.26 mSv/yıl dır.

Doğal Radyasyon Kaynakları

Vücutumuzdaki
Doğal Radyasyon miktarları (70 Kg lık kişide)

Çekirdek türü:	Çekirdeğin Toplam kütlesi:	Çekirdeğin toplam Aktivitesi:	Günlük çekirdek alımı:
Uranium	90 µg	30 pCi (1.1 Bq)	1.9 µg
Thorium	30 µg	3 pCi (0.11 Bq)	3 µg
Potassium 40	17 mg	120 nCi (4.4 kBq)	0.39 mg
Radium	31 pg	30 pCi (1.1 Bq)	2.3 pg
Carbon 14	22 ng	0.1 µCi (3.7 kBq)	1.8 ng
Tritium	0.06 pg	0.6 nCi (23 Bq)	0.003 pg
Polonium	0.2 pg	1 nCi (37 Bq)	~0.6 fg

RADYASYON VE ÇEVRESEL ETKİLEŞİM

HANGİ CİHAZDAN NASIL ETKİLENİYORUZ?

Bilim dergisi American Scientific radyasyonun insan sağlığına etkilerini araştırdı. Dergi, cep telefonundan solaryuma kadar birçok teknik cihazın sağlık için yarattığı tehditleri bir grafikte anlattı

Biyolojik etkiler

DNA'ya zarar vermeyen: İyonlaştırıcı olmayan radyasyon

DNA'ya zarar veren: İyonlaştırıcı radyasyon

Uzun vadede sağlık problemleri

Vücut ısısında artış

Nefes darlığı, baş ağrısı, alıyuvarda değişim

DNA hasarı

Frekans Bandı

Radyo dalga aralığı

Yayın ve kablosuz ağ

Mikrodalga

Terahertz

Kızılötesi

Ultraviyole

X ışını ve Gama ışını

Yumuşak X ışını

Sert X ışını

AM Radyo
600 kHz - 1.6 MHz

FM Radyo
88 - 108 MHz

Cep Telefonu
900 MHz - 2.4 GHz

Radar
1-100 GHz

TV yayını
54-700 MHz

Kablosuz ağ
~2.4 GHz

Dijital metre

Mikrodalga fırın

Elektronikler

Optikler

Görünür dalga boyları (nm)

700 625 575 540 470 440

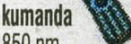
Fiber telekomünikasyon

0.7-1.4 μ m

Uzaktan kumanda

850 nm

Gece görüşü

10-0.7 μ m

Dış tedavi

200-350 nm

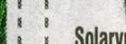
Isık

700-400 nm

Solaryum

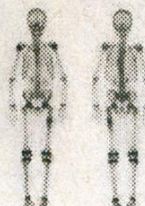
400-290 nm

Tıbbi röntgen
80 keV

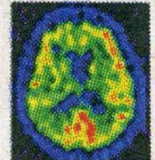
Bagaj taraması
160 keV

Kemik taraması
140 keV

Kozmik gama ışını
>10 BeV

Tomografi
511 keV

Frekans kaynakları

Canlılar çevresinden oldukça anlamlı düzeyde iyonize edici ışıma alırlar:

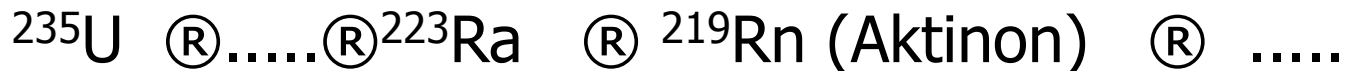
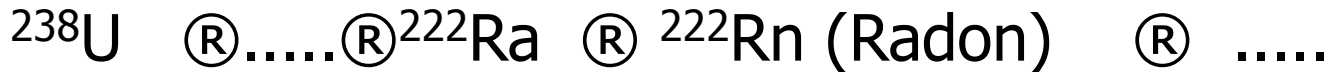
- Tıp ve diş hekimliğinde kullanılan X-ışınları
- Teşhis ve tedavide kullanılan ışımlar
- Soluduğumuz havada bulunan Radon

Radon Nedir?

- renksiz,
- kokusuz,
- 86 atom numarası ile soy gazlar sınıfında,
- ^{119}Rn - ^{226}Rn arasında toplam 28 izotopu bulunan bir kimyasal elementtir

Bozunma şeması

Ana atomlar bütün doğal malzemelerde (kaya, toprak ve yapı malzemeleri gibi) bulunabilir

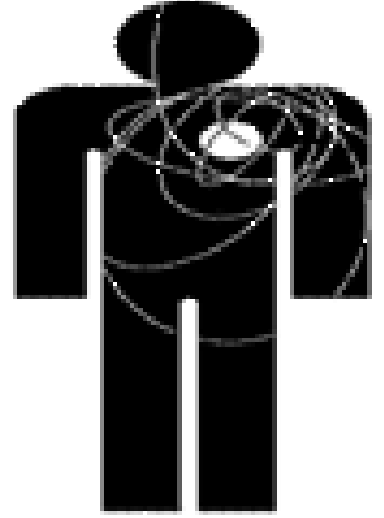
Radon gazı nerelerde bulunur?

- Zemindeki çatlaklar
- Yapı bağlantı noktaları
- Duvar çatlakları
- Asma kat boşlukları
- Tesisat boru boşlukları
- Duvar arası boşlukları
- İçme suyu

- Yiyecek, içecek ve teneffüs ettiğimiz havadan aldığımız radyoaktivite nedeni ile
- Yeryüzündeki radyonüklidlerin yaydığı gama ışınları nedeniyle tüm vücut radyasyona maruz kalır

Alınan radyasyon dozu,

- bölgenin taşına,
- toprağına
- yapı malzemesine bağılıdır

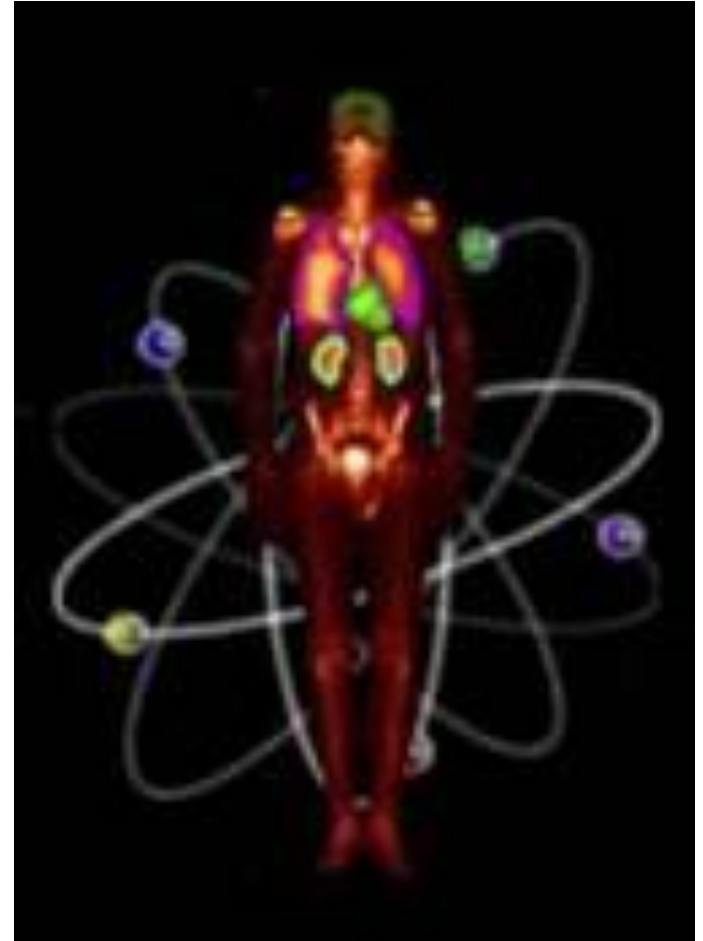
Vücudumuzda bulunan radyoaktif elementlerden (özellikle Potasyum-40) nedeni ile belli bir radyasyon dozuna maruz kalırız

Potasyum- 40' ın vücuttaki miktarı, vücuttaki kas miktarı ile değişir

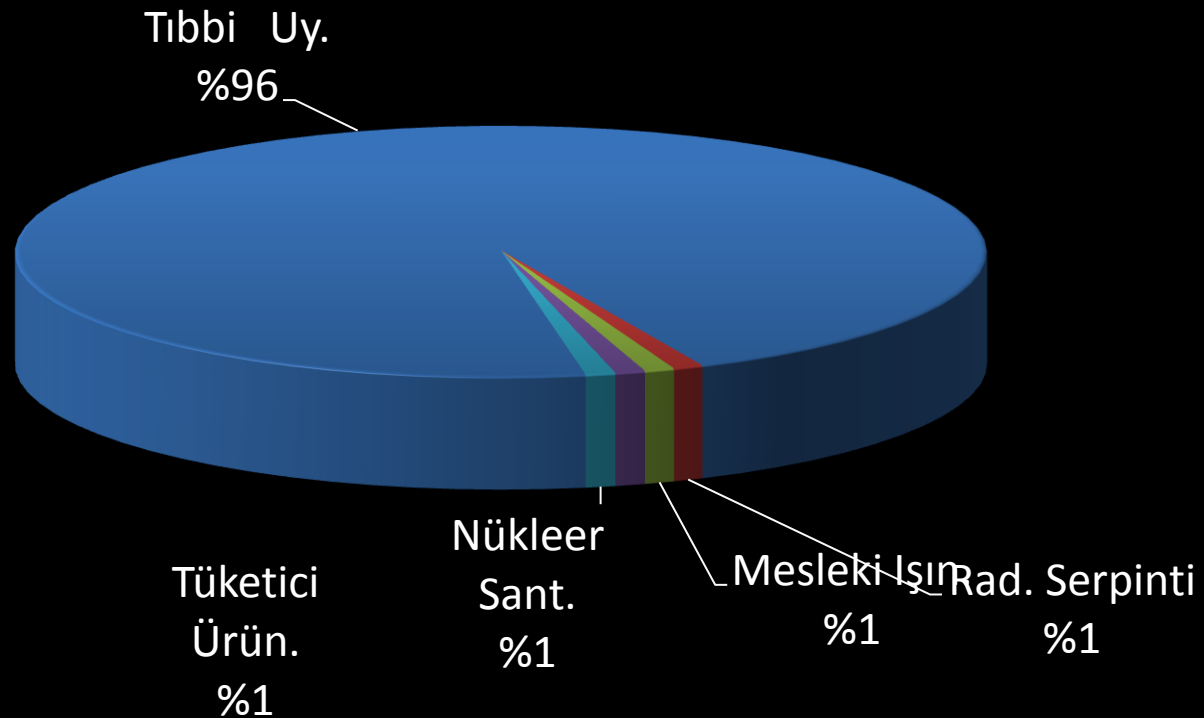

YAPAY RADYASYON KAYNAKLARI

- Tıbbi Uygulamalar
  1. Tanısal Radyoloji
  2. Nükleer Tıp
  3. Radyoterapi
- Endüstriyel Uygulamalar
  1. Sterilizasyon
- Nükleer Serpinti
- Nükleer Santraller
- Tüketici Ürünleri

Yapay Radyasyon Kaynakları

Tıbbi Uygulamalar

Radyasyon Kaynağı	Doz (mSv)
Radyoloji	0.5
Dişçilik	0.06
Nükleer Tıp	0.8
Radyoterapi	0.6

Tanısal Amaçlı Bazı X-Işınını Tetkikleri Nedeni ile Alınan Etkin Doz Değerleri

Tetkik	Konvansiyonel X ışını, Doz, (mSv)	Bilgisayarlı Tomografi, Doz, (mSv)
Kafa	0.07	2,3
Diş	< 0.1	-
Akciğer	0.14	8.0
Karın	0.53	13.3
Kalça	0.83	13.3
Omurlar	2	8.8
El, ayak	0.06	-

Tanısal Amaçlı Bazı Nükleer Tıp Tetkikleri Nedeni ile Alınan Etkin Doz Değerleri

Tetkik	Etkin Doz, mSv
Beyin	6.99
Kemik	4.3
Troid, Akciğer	12
Karaciğer, Böbrek	1.5

Hastalık kategorisine göre hedef hacim için ortalama tedavi dozları

Kanser/tümör türü	Tedavi Dozu (Teleterapi), Gy	Tedavi Dozu (Brakiterapi), Gy
Lenfoma	39	-
Meme	54	16
Akciğer	49	
Baş-boyun	60	44
Beyin	53	-
Prostat	59	35
Jinekolojik	50	45

Radyasyonun Biyolojik Etkileri

İyonize radyasyonlar hücrelerin normal işleyişini etkileyebilirler

İyonize radyasyonların biyolojik etkileri, hücrelerde bulunan atomların iyonlaşmasıyla başlar

İyonlaştırıcı radyasyon hücreler ile etkileştiğinde,
hücrenin kritik bir kısmında hasar oluşturabilir
(oluşturmayabilir de)

İyonlaşma bazı durumlarda, hücrenin yapısını değiştirir

Fakat bu değişiklikler, hücrelerde doğal olarak ortaya çıkan değişikliklerden farklı değildir

Yani, iyonlaşma olumsuz bir etki oluşturmaz

Normal zamanlarda da hücrelerde hasarlar oluşur, oluşan hasarlar onarılır ve normal çalışmalarını sürdürürler

Bazı iyonlaştırıcı olaylar, normalde hücrede bulunmayan maddeler üretilmesine neden olur

Bu durum, hücre yapısı ve bileşenlerinin bozulmasına neden olabilir

Vücudumuzda her gün sürekli olarak oluşan,
binlerce kromozomal değişiklik vardır

Kromozomlar,

- hücrenin kendini yenilemesinde,
- işlevlerini yerine getirmesinde rol oynadığı
- genetik bilgileri içeren
- hücrelerin temel (kritik) parçalarıdır

Hücrelerin, kromozom hasarlarını onarmayı da içeren, düzenli olarak çalışan etkin bir onarım mekanizması vardır

Hücreler, sınırlı düzeyde oluşan hasarları onarabilirler

Kromozomlarda oluşan hasarlar genellikle onarılır

Eğer zarar görmüş bir hücre, kendini onarmadan önce bir işleve gereksinim duyarsa, ya onarım işlevi gerçekleşmez ya da işlev yanlış gerçekleşir veya işlev tamamlanmaz

Bu durumda hücre normal işlevlerini yerine getirmeyebilir veya diğer hücrelere zarar verir

Bu hücreler kendi kendilerini eşleyemeyebilirler
veya kontrolsüz bir şekilde çoğalabilirler ki bu tür
hücreler kansere zemin oluşturabilirler

Bir hücre radyasyon nedeniyle ciddi bir şekilde zarar görmüşse veya işlevleri bozulmuşsa hücre ölebilir

Hücrenin radyasyondan zarar görme düzeyi,
hücrenin radyasyona ne kadar duyarlı olduğuna
bağlıdır

Hücrelerin tümü, radyasyonun zararlı etkilerinden aynı şekilde etkilenmezler

Genel olarak, bölünme hızı yüksek olan hücreler, bölünme hızı düşük olan hücrelere göre radyasyondan daha fazla etkilenirler

Hücrelerin Radyasyona Karşı Duyarlılık Sırası

(Bölünen hücreler radyasyona karşı daha hassastır)

- Beyaz kan hücreleri (Lenfositler)
- Kırmızı kan hücreleri (Eritrositler)
- Sindirim sistemi hücreleri
- Üreme organı hücreleri
- Cilt hücreleri
- Kan damarları
- Doku hücreleri (Kemik ve Sinir Sistemi)

Radyasyona Karşı Doku ve Organ Duyarlılığı

- Karaciğer, böbrek, kas, kemik, kıkırdak ve bağ dokuları yetişkin canlılarda farklılaşmış ve bölünmediği için radyasyona karşı dirençlidirler
- Kemik iliği, ovaryum ve testislerin (üreme organları) bölünen hücreleri, mide-bağırsak ve derideki epitel hücreler ise radyasyona duyarlıdırlar

Radyasyonun Biyolojik Etkileri-1

- DNA, hücre ve insanın büyümesini ve gelişmesini kontrol eden kromozomları oluşturduğu için radyasyon hasarından etkilenen moleküllerin en önemlilerindendir
- Radyasyonun DNA'yı etkilemesi, organizmaya üç şekilde zarar verebilir.
  1. Hücre ölümü
  2. Malignite
  3. Genetik hasar

Radyasyonun Biyolojik Etkileri-2

- Eğer hasar germ hücrelerindeki DNA'da oluşursa bir sonraki ya da daha sonraki nesillerde zararlı etkiler görülebilir
- DNA'daki hasar sonucu kromozomal değişikliklerin neden olduğu mutasyonlar, resesif özelliktedir
- Bu durumda genetik etki, ancak aynı özellikte mutasyona uğramış diğer bir üreme hücresi ile fertilizasyon olduğunda ortaya çıkar

Radyasyonun Biyolojik Etkileri-3

- İyonizan ışınların maddeyle etkileşimi sonucu ısı ve iyonizasyon oluşur
- Canlı organizma ile bu etkileşim, doğrudan veya dolaylı olarak iki şekilde olur

Doğrudan Etki

- Hücredeki makro moleküllerde (enzim, protein, RNA, DNA) olur
- Enzim ve proteinlerde oluşan etki hücre tarafından onarılabilir
- DNA'da oluşan etki ise onarılamaz
- DNA'da oluşan bu etkiler genetik mutasyon ve hücre ölümüne neden olabilir

Dolaylı Etki 1

- Su moleküllerinde görülen etkidir
- İnsan vücudunun yaklaşık % 80'i sudur
- Su, radyasyona maruz kaldığında, başka moleküler yapılara bölünür
- Buna ***suyun radyolizi*** denir
- Suyun radyolizi sonucunda yaklaşık 1 ms'lik bir süre için, H ve OH serbest kökleri oluşur

Dolaylı Etki 2

- Su molekülüne
- enerji yüklü elektron çarpınca, bağlayıcı elektronlardan biri dışarı çıkabilir ve su molekülü parçalanarak bir hidrojen (**H⁺**) **iyonu** ve bir hidroksil (**⁰OH**) **Radikali** meydana gelir
- radyasyon nedeni ile enerji yüklü elektron çarpması ile dışarı çıkan suya ait elektron başka bir su molekülü tarafından da tutulabilir. Negatif yüklü hale gelen su molekülü bu kez de bir hidrojen (**⁰H**) **Radikali** ve bir hidroksil (**OH⁻**) **iyonu** şeklinde iki parçaya bölünebilir

Dolaylı Etki 3

- Bunların enerji fazlaları, diğer molekülleri etkileyerek moleküler bağları çözebilir
- Ayrıca serbest köklerin birleşmesi sonucu, hidrojen peroksit (H_2O_2) oluşabilir
- Bu madde, hücreye toksik etkilidir
- Bu şekilde oluşabilen hidrojenperoksit (H_2O_2) kökü de hücreye hasar vermektedir

Radyasyonun Biyolojik Etkileri-4

- Radyasyonun canlı üzerindeki etkileri, ışınlamanın şiddeti ve süresine göre değişir
- Etkiler hemen görülebildiği gibi latent bir dönemden sonra da görülür
- Tanısal amaçlı X-ışını cihazlarıyla alınan dozun düşük olması nedeniyle burada oluşan etkiler, nükleer silah ya da reaktör kazalarında görülen etkilerden farklı olmaktadır

Bir kaza oluşumu sonucu, erken safhalarındaki en önemli ışınlama yolları şöyle sıralanabilir

- 1-** Radyoaktif kaynak, nükleer tesisten ve salınan herhangi bir radyoaktif maddeden kaynaklanan **direkt (doğrudan) radyasyon**
- 2-** Hava ile taşınan radyoaktif maddelerin (uçucular, aerosoller, partiküller), **solunmasından**
- 3-** Radyoaktif maddelerin toprakta veya yüzeyde birikimi nedeni ile doğrudan **radyasyon ışınlamalarından**
- 4-** Cilt ve giysilere **bulaşan** radyoaktif maddelerden kaynaklanır

20 - 30 Gy arasında bir doza maruz kalmış bir işçinin ellerinde meydana gelen yanık ve su kabarcıkları

5 – 10 Gy lik, Ir-192 radyoaktif kaynağını iř önlüğünün cebinde 2 saat taşıyan bir işçinin, göğsünün ön ve saç tarafında işinlanmadan 11 gün sonra oluşan kızarıklıklar

20-30 Gy lik ışımaya maruz kalan işçinin, 21 gün sonra, ışınlanan bölgesinde meydana gelen deri dökülmesi

Arka cebinde 28 Ci'lik Ir-192 kaynağını 45 dakika taşıyan bir kişinin kalçasında meydana gelen radyasyon yanığının gelişimi

olaydan 31 gün sonra

olaydan 50 gün sonra bacadan alınan deri dikilmiş

olaydan 6 ay sonra

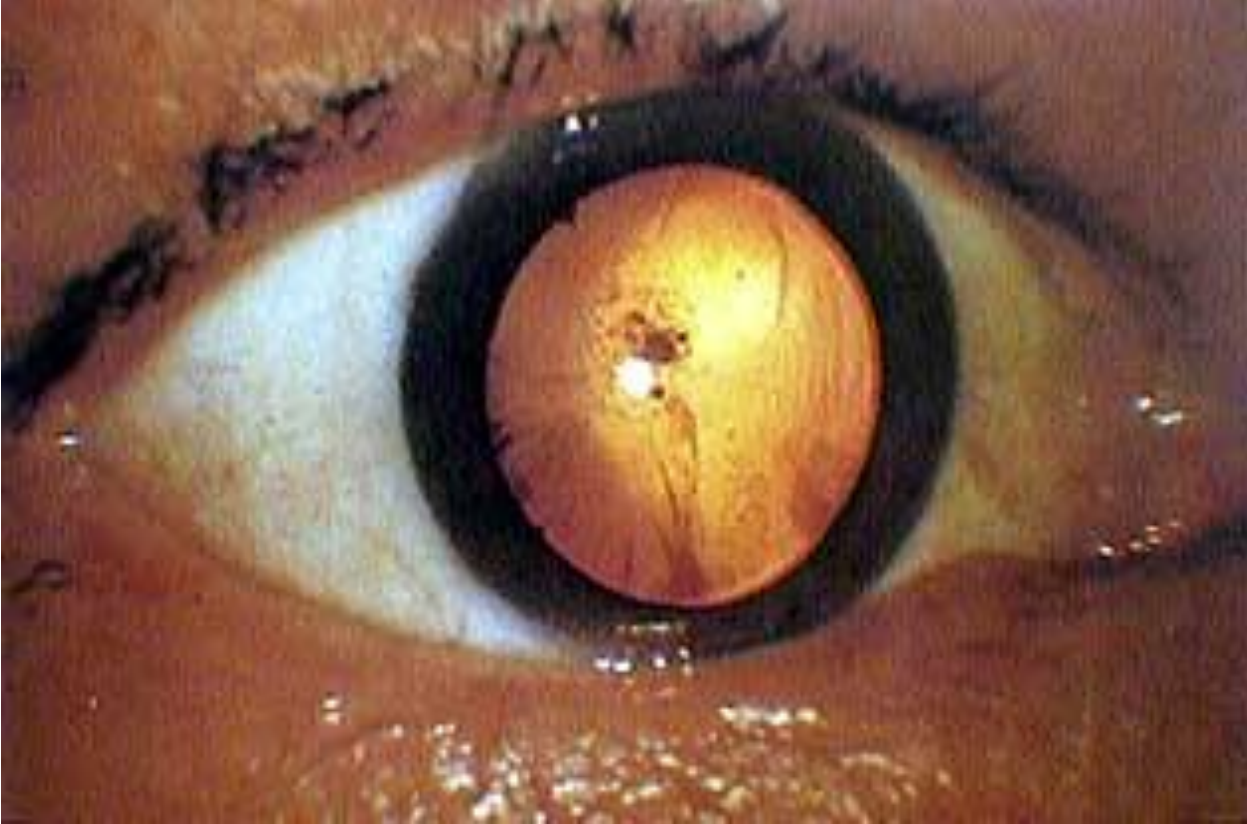
olaydan 19 ay sonra

Hiroşhimaya atılan bombanın Radyasyon ışıması sonucu deride oluşan yanıklar-keloid yaraları

Bombalama ile yayılan UV sonucu gözde
oluşan katarakt

Hücre düzeyinde etkiye

Dört ana evreden oluşan bu olaylar arasında kesin sınırlar yoktur. Öyle ki bazı olaylar fizikokimyasal evrede iken bazı olaylar kimyasal evreye geçmiş olabilir.

I- FİZİKSEL EVRE: (10^{-13} s içinde oluşur)

Işımanın hücrenin bir atomu veya molekülü ile etkileşmesi sonucu enerjisinin **biyomoleküllerce soğurulması ile iyonlaşmanın ve uyarılmanın** meydana gelmesi

II- FİZİKO KİMYASAL EVRE: (10^{-10} s içinde oluşur)

Bu iyonlaşma sonucu hücre içinde yeni ürünler oluşur. Örneğin hücredeki **makromoleküllerde birinci kırılma oluşur ve hücredeki suyun ısıma ile etkileşmesi sonucu kimyasal yönden son derece aktif yüksüz radikaller oluşabilir**

III- KİMYASAL EVRE: (10^{-6} s içinde oluşur)

Bu radikaller arasında veya radikallerle hücre molekülleri arasında ısı, basınç ve oksijen miktarı gibi çevresel etkiler yardımıyla çeşitli kimyasal reaksiyonlar oluşur

IV- BİYOLÖJİK EVRE: (1 s ile 40 sene içinde oluşur)

Hücrede oluşan zarar sonucu ışımanın dozuna, dozun verilme hızına, ışımanın türü ve enerjisine, dozun dokularda dağılımına ve dokuların ışımaya karşı duyarlılığına bağlı olacak şekilde biyolojik etkimeler ortaya çıkar

Radyasyonun Biyolojik Etkileri

Fiziksel olaylar (iyonlaşma, uyarma)

← Atom düzeyinde

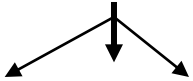
Fizikokimyasal olaylar (Radikallerin oluşumu)

← Moleküler düzeyde

Direkt ve indirekt etki (Hücresel zarar)

← Hücre düzeyinde

Somatik Hücreler

Germ Hücreleri

Somatik etki

← Organ düzeyinde

Akut etki

Kronik etki

Lösemi

Kanser

Genetik etki
(Mutasyon)

Eşik doz (50 rem)

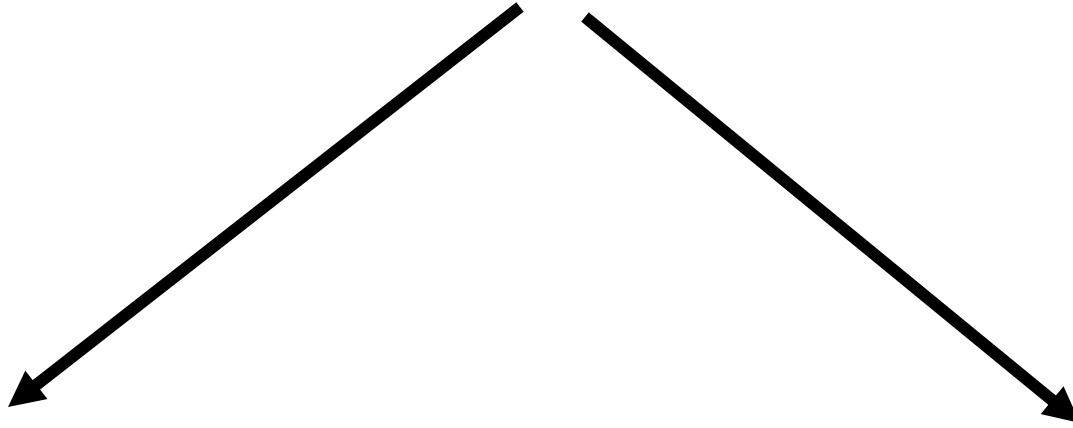
Eşik doz yok

(Rastgele olmayan etki)

(Rastgele etki)

Akut ve Kronik Radyasyon Dozları

Radyasyonun Doza Bağılı Biyolojik Etkileri

Akut Etkiler

Kronik Etkiler

Akut radyasyon dozu

- Tüm vücudun ***10 Rad veya daha yüksek*** dozlarda radyasyona maruz kalması
- Eğer alınan radyasyon dozu yeterince büyükse, doza bağlı olarak biyolojik etki, saatler veya haftalar içinde ortaya çıkar
- ***Ani olarak yüksek dozlarda radyasyona maruz*** kalma sonucu ortaya çıkan sendromlar, Akut Radyasyon Sendromu olarak adlandırılır

Kemik iliği sendromu

- >100 rad düzeyindeki radyasyon,
  - kemik iliği,
  - dalak
  - lenfatik dokular gibi en hızlı bölünen hücrelerde hasara neden olur
- Belirtiler:
  - iç kanama,
  - yorgunluk,
  - bakteriyel enfeksiyonlar
  - ateş

Gastrointestinal Sistem Sendromu;

>1000 rad düzeyinde radyasyon, mide ve bağırsak gibi daha yavaş bölünen hücrelerde hasara neden olur

- Belirtiler:
  - mide bulantısı,
  - kusma,
  - ishal,
  - su kaybı,
  - elektrolit denge bozukluğu,
  - sindirim yeteneği kaybı,
  - ülser kanaması

>5000 rad düzeyindeki radyasyon, sinir hücresi gibi yenilenmeyen hücrelerde hasara neden olur

Belirtiler:

- Koordinasyon kaybı
- Konfüzyon
- Koma
- Kasılma
- Şok
- Gastrointestinal sistem ve kan yapıcı organ semptomları

Diğer akut etkiler-1

200-300 rad düzeyinde radyasyona maruz kalan kişilerde,

Deride kızarıklık (erythema), saç foliküllerinin zarar görmesine bağlı saç dökülmesi görülür

Diğer akut etkiler-2

125-200 rad düzeyinde radyasyona maruz kalan bayanların yumurtalıkları etkilendiğinden % 50 sinde kalıcı adet düzensizliği görülmektedir

600 rad düzeyinde radyasyona maruz kalanların kısırlık görülmektedir

Kronik radyasyon etkileri

- Uzun zaman diliminde düşük düzeylerde radyasyona maruz kalma sonucu ortaya çıkar
- Vücut kronik olarak alınan radyasyon dozunu, akut olarak alınan radyasyona göre daha iyi tolere edebilir

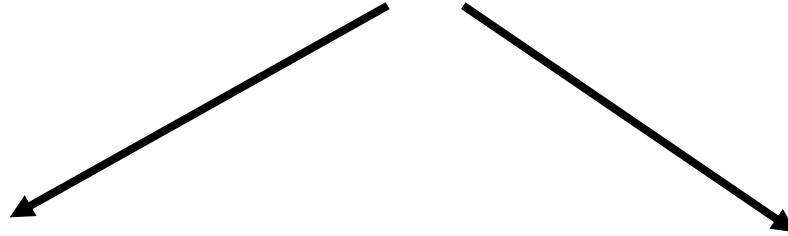
Böylesi durumlarda, hücrelerde oluşan hasar düşük olduğundan, vücudun oluşan zararları onarmak için gerekli zamanı vardır

Vücudun ayrıca ölü veya işlevini yitirmiş hücreleri sağlıklı yeni hücreler ile değiştirmek için yeterli zamanı vardır

Somatik ve Genetik Etkiler

- **Somatik etki**, radyasyona maruz kalan kişide gözlenen etkiler olarak tanımlanır
- **Genetik veya kalıtımsal** yolla ortaya çıkan radyasyon etkileri, radyasyona maruz kalan kişinin kendinde değil de, daha sonraki nesillerinde ortaya çıkan etkilerdir

Somatik etkiler, alınan radyasyon dozuna bağlı olarak

Erken ortaya çıkan

400 rad lık bir radyasyona maruz kalan kişinin saçlarındaki geçici dökülmeler

Geç ortaya çıkan

kanser oluşumundaki artış ve katarakt

BİR SAĞLIK SKANDALI

Dr. C. C. MOYAR ın **sağlıklı ve güçlü yaşam için** önerdiği **RADITHOR** (Radyoaktif distile su) den **2 yıl içinde 1400 şişe** içen Eben BYERS (51 yaşında) Radium zehirlenmesinden dolayı öldü

Radyoaktif su

Radyoaktif Çikolata

CEP TELEFONLARINDAN YAYILAN RADYASYON

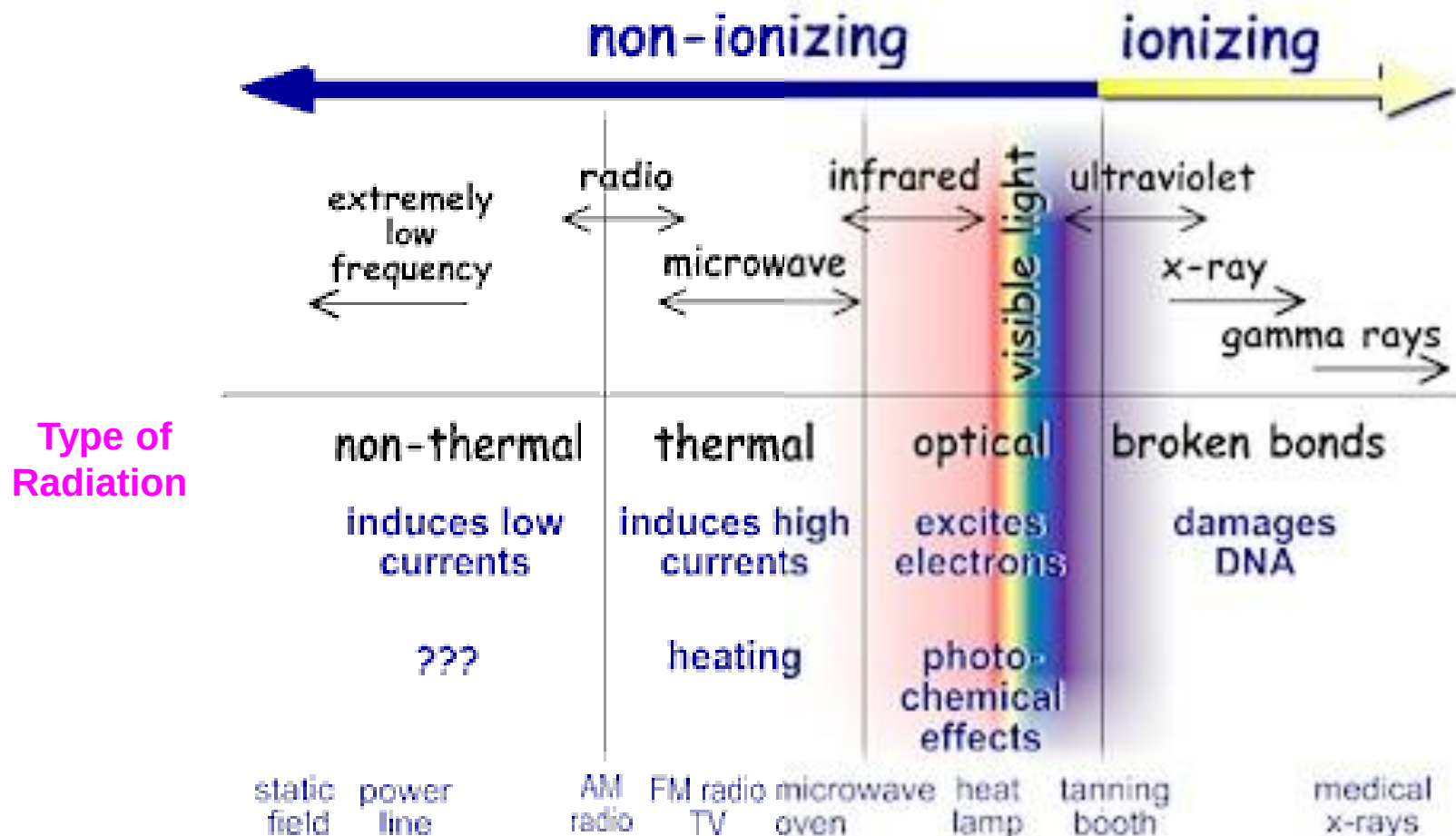
Cep telefonlarından yayılan non-iyonizan radyasyonun soğurulması SAR (Specific Absorption Rate) 1 ile 10 gr lık dokuda Watt/kg ile tanımlanmaktadır

Uluslararası Non-iyonizan radyasyondan korunma komisyonu (ICNIRP) verilerine göre **Avrupada SAR güvenlik sınırı 10 gr lık dokuda 2 Watt/kg dır.**

Düşük radyasyon için antenleri saklı olanlar ve beyinden uzakta kullanılanlar seçilmeli

Elektromanyetik spektrum içindeki ışıklar:

NEW APPROVED Greetings - State Dept. of Health

Garry Varvel
If it ain't broke, don't fix it.
©2007 Garry Varvel

Long distance Wave

Elbow Bump

Sanitary Gloves

The Bow

The Bump

garyvarvel.com

Unutma

Radyasyon görülmez kokusu
alınmaz ve duyu organları
tarafından algılanamaz